

סימן ט'

## בא אחר ושברו במקל (יז ע"ב)

### א. סוגיית הגמרא ושיטות הראשונים

הגמרא (יז ע"ב) עוסקת במקרה שבו שבהמה דרסה על כלי, והכלי התגלגל למקום אחר ושם נשבר. ומסתפקת הגמרא, האם במקרה זה הכלי נחשב שבור משעה שהבהמה דרסה עליו, ובעל הבהמה חייב לשלם נזק שלם, או שמא כיון שהכלי היה שלם ברגע הדריסה ורק לאחר מכן נשבר – הבעלים חייבים רק חצי נזק משום צרורות. ובלשון הגמרא: **"בתר מעיקרא אזלינא וגופיה הוא, או דלמא בתר תבר מנא אזלינא וצרורות נינהו?"**

בכדי לפשוט את הבעיה, מביאה הגמרא מימרא של רבה:

דאמר רבה: זרק כלי מראש הגג, ובא אחר ושברו במקל – פטור, דאמרינן ליה: מנא תבירא תבר!

ומבאר רש"י (ד"ה "פטור"): "המשברו, וחייב הזורק. אלמא בתר מעיקרא אזלינן והואיל וסופו לישבר לכשינוח – כמי ששברו הוא דמי".

הרמב"ן במלחמות (יא ע"ב בדפי הר"ף, ד"ה "אמר רבה") מקשה: מדוע רבה מציין רק את דינו של השובר, ולא מדבר גם על דינו של הזורק? מכח קושיה זו, חולק הרמב"ן על רש"י וסובר שאף הזורק פטור. השובר – מאחר ש"מנא תבירא תבר"<sup>1</sup>. הזורק – מאחר ש"בתר תבר מנא אזלינן"<sup>2</sup>.

אך נראה, שרש"י עצמו חש לקושיית הרמב"ן. שהרי לקמן (כו ע"ב), שוב מובאת מימרת רבה. ושם מפרש רש"י (ד"ה "זרק"): **"בעל הכלי כלי מראש הגג"** – ומאחר שהזורק הוא בעל הכלי, אין שום סיבה שרבה ידון בדינו לגבי תשלום נזק.

אך נראה להקשות על שיטת רש"י: במקרה שבו אדם זורק את הכלי שלו מראש הגג ניתן לומר שזו "אבידה מדעת" (עי' ב"ב פז ע"ב), וא"כ, מה ההו"א שיתחייב השובר על הכלי?

1 שכאשר שמים את השווי של הכלי לפני השבירה ולאחר השבירה (לצורך חישוב תשלומי הנזק) מוצאים שכשם שהכלי לא שווה דבר אחר השבירה – כי איש לא יהיה מעוניין לקנות כלי שבור – כך אף אדם אינו רוצה לקנות כלי שעומד להישבר, והיינו דאמרינן: "מנא תבירא תבר".  
2 ולשיטתו, הוכחת הגמרא ממימרת רבה היא בדיוק להיפך משיטת רש"י.

## ב. מח' הטור והרמב"ם לעניין אבידה מדעת

ידועה המחלוקת בין הטור לרמב"ם, מדוע אין חיוב השבת אבידה באבידה מדעת: לשיטת הטור (ח"מ סי' רסא) הטעם לכך הוא, ש"אבידה מדעת" הרי היא כהפקר, ולכן לא שייך עליה דין השבת אבידה. לפי הרמב"ם (פי"א מהל' גזילה ואבידה הי"א), מפני שאדם שאיבד את חפציו מדעתו הפקיע את מצוות השבת אבדה מחפציו.

לכאורה, הקושיה על רש"י עומדת רק ע"פ שיטת הטור, דבשלמא לדעת הרמב"ם, הזורק אמנם הפקיע מעליו את מצוות השבת אבידה, אך בכך אינו מפקיע את בעלותו על החפץ, ולכן יש ה"א לחייב את השובר.

אך נראה לומר מסברא, שהקושיה על רש"י קיימת גם לשיטת הרמב"ם: דברי הרמב"ם שב"אבידה מדעת" מופקעת רק מצוות השבת אבידה מעל הבעלים אמורים דווקא במקרה שבו האדם לא שמר כראוי על החפץ, אך בנידון דידן, בו אדם זורק את החפץ ומנסה לאבדו בידיים – נראה שגם לשיטת הרמב"ם נחשב הדבר להפקעת הבעלות, וא"כ הדרא קושיא לדוכתה בין לשיטת הרמב"ם ובין לשיטת הטור.

אך נראה שבשו"ת בית הלוי (ח"א סי' כד)<sup>3</sup> חולק על הסבר זה בשיטת הרמב"ם וסובר, שמכיון שהאדם מעונין דווקא לזרוק את החפץ – הזריקה היא השימוש שלו בחפץ ולכן איננו אומרים שהוא הפקיר אותו.

## ג. ביאור ההבדל בין מזיק לגזלן

ונראה לתרץ באופן אחר את קושיית הרמב"ן: באמת מדובר באדם אחר (דלא כרש"י), ולא הבעלים, שזרק את הכלי, והוא חייב על כך (דלא כרמב"ן). וע"פ מה שנסביר בהמשך, לא יקשה מדוע לא כתב רבה את דינו של הזורק.

הגמרא לקמן (צח ע"א) מביאה מימרא נוספת של רבה:

אמר רבה: הזורק מטבע של חבירו לים הגדול – פטור; מאי טעמא? אמר: הא

מנח קמך, אי בעית שקליה.

בהמשך, מסייגת הגמרא את הפטור הזה דווקא למקרה שבו לא נגע האדם במטבע ממשי<sup>4</sup>. אך אם נגע במטבע – ודאי חייב, שהרי הוא גזלן.

<sup>3</sup> בפסקה הפותחת במילים "והנראה לי שב דעת הרשב"ם". שם, מובא תירוצו לשיטת הרשב"ם, ונראים הדברים כנים אף לעניין שלנו, כיעור"ש.

<sup>4</sup> כגון: דחף את הבעלים וגרם לכך שיפילו את המטבע.

בביאור ההבדל בין מזיק לגזלן כבר דנו האחרונים. יש מהאחרונים שהסבירו<sup>5</sup>, שההבדל בין מזיק לגזלן הוא, שמזיק פוגע ברכוש חברו ואילו הגזלן לוקח את רכושו חברו לעצמו. אך דבריהם קשים מעט, לאור הגמרא לעיל, שהרי שם האדם זרק את המטבע לים, ולא לקח אותו לעצמו, ומדוע נחשב גזלן? אלא, נראה להגדיר את ההבדל בצורה שונה: האם נעשה מעשה קניין או לאו. מזיק – לא עשה מעשה קניין, גזלן – עשה מעשה קניין<sup>6</sup>.

אולם יש להקשות על פי דברי הירושלמי המובאים בתוספות (נו ע"ב, ד"ה "פשיטא"). הירושלמי למכילתין (פ"ו סוף ה"א) מסייג את דברי המשנה שם "הוציאוה ליסטים – ליסטים חייבין" באופן הבא:

א"ר הושעיה: כשהוציאוה לגזולה, אבל אם הוציאוה לאבדה – הליסטין פטורין.

מכאן, לכאורה, שאע"פ שהליסטים עשו מעשה קניין – הם פטורים ואינם נחשבים גזלנים. ואם כן, קשה על ההגדרה שהבאנו לעיל שמחלקת בין מזיק לגזלן על סמך עשיית מעשה קניין!

**הש"ך** (חו"מ סי' רצא סק"ג) מתרץ קושיה זו ומסביר, שבכדי להיחשב גזלן לעניין חיוב על נזק שנגרם לבהמה – אכן מספיק מעשה קניין. אך לעניין חיוב על נזקים שתגרום הבהמה – יש צורך גם בכוונה לזכות בבהמה.

עפ"ז, נחזור וניישב את הקושיא שממנה התחלנו:

שאלנו, לפי ההעמדה שלנו<sup>7</sup>, מדוע לא התייחסה מימרת רבה לדינו של הזורק?

ונראה לתרץ על פי הדברים לעיל: במקרה של הזורק כלי מראש הגג, יהיה דינו של השובר מה שיהיה (אם "בתר מעיקרא אזלינא" ואם "בתר תבר מנא אזלינא") – הזורק עדיין יתחייב מדין גזלן. אם כן, גם אם השובר הוא מזיק ("בתר תבא מנא אזלינא") – בעל הכלי יכול לגבות את תשלום הנזק ממי שירצה (כמו בדף קיא ע"ב<sup>8</sup>). משום כך, לא ראה רבה מקום לציין את דינו של הזורק, שהרי אין בכך נפק"מ לעניינה של המימרא: אם "בתר מעיקרא אזלינא" או "בתר תבר מנא אזלינא".

5 מובא בחידושי הגר"ח על הרמב"ם פ"ט מהל' גזילה ואבידה ה"א, ועיין שטמ"ק לקמן קד ע"ב בשם הרא"ש, ד"ה "ואם מאית", ונראה שזהו יסוד הדברים.

6 ולכן, על אף שלא לקח האדם את המטבע לעצמו אלא סתם לקחו בידו וזרקו לים – חייב. שהרי בעצם הלקיחה של המטבע אל תוך ידו – קנאו, והתחייב משום גזל.

7 דלא כרש"י ודלא כרמב"ן. והיא: באמת מדובר באדם אחר שזרק את הכלי מראש הגג, והוא חייב על כך.

8 מימרת רב חסדא: "רצה מזה גובה, רצה מזה גובה". ועיין בשיעורי הגרז"ן שליט"א: סימן ו' - בעניין ריבוי תביעות במרבה בחבילה (דף י.).

### ד. "היו תחתיו כרים או כסתות"

הגמרא בדף כו ע"ב מביאה עוד מימרא של רבה:

ואמר רבה: זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים או כסתות, בא אחר וסלקן או קדם [הוא] וסלקן – פטור.

וסיבת הפטור:

• **לראשון:** "בעידנא דשדייה פסוקי מפסקי גריה", ומסביר רש"י (ד"ה "פטור"): "שהרי מזריקתו אין סופו לישבר עד שינטלו הכרים".

• **לשני:** כי לא עשה מעשה בידיים.

אך קשה ע"פ מה שנתבאר: מדוע שלא יתחייב הראשון מדין גזלן?

ונראה לתרץ, שגזלן נחשב גזלן רק במקרה שבו מעשה הקניין נעשה על מנת לקלקל, כמו בזרק מטבע לים. אך אצלנו, לא התכוון לקלקל, שהרי היו תחתיו כרים וכסתות.

איברא, דבאמת צריך לעיין במקרה השני שמביאה הגמרא: "או קדם [הוא] וסלקן – פטור". במקרה הזה, לכאורה, ברגע הזריקה התכוון לקלקל, ומדוע לא מתחייב משום גזלן?

ואולי ניתן לדחוק ולומר, שבשעה שזרק את החפץ התכוון שהכלי ינוח על הכרים והכסתות, אך לאחר הזריקה התחרט והחליט ליטול את הכרים והכסתות. ואם כן, ברגע הזריקה אכן לא התכוון לקלקל, ולכן פטור<sup>9</sup>.

---

<sup>9</sup> ועיין לקמן סימן י"א, בעניין זורק כלי חבירו, שם מובא תירוץ אחר, אך אף על תירוץ זה קשה.